

CSÁKI JUDIT

Fény, zaj, halál

■ LEV TOLSZTOJ-KISS CSABA: ANNA KARENINA ■

Fény, zaj, halál – ez a mű utolsó mondata; nem hangzik el, szerzői instrukció. Arra utal, hogy jön a vonat, előbb a fénye, aztán a zaja – végül a halál, Anna Karenináé. Jó mondat – epikába való.

Sötét, fémesen hideg térben játszódik a Budapesti Kamaraszínház Tivoli Színházában bemutatott *Anna Karenina*; a Kiss Csaba által írott és rendezett mű fontos kulcsra lel Zeke Edit díszletében. Széles ajtónyílás (mögötte olykor füst gomolyog, de ez elég fölösleges, mert didaktikus üzenetet csempész az előadásba), dobogók, lépcsők, oszlop; elől két elrajzolt formájú vastákolmány, alkalmasint Anna dől vagy ül le rá vagy mellé, lehet asztal, pamlag, bármi. Egybemosódik a kint és a bent – ezért aztán egyértelműen bent az egész: valaminek a legbelseje. A teret a világítás – gondolom, Kiss Csaba műve ez is – szabdalja, méghozzá oly módon, hogy filmes közelik képződnek olykor a kamarajelenetek mellett. A fénypásmák által kihasított sávokban megnő az arcjáték, a tekintet szerepe; ez is a fentebb említett *belső*t hangsúlyozza. Egészében véve elsősorban absztrakt az a tér, amelyben a szenvedély vesszőfutása játszódik.

Kiss Csaba alighanem műfajmegjelölésnek szánta az alcímet: *Jelenések*. Nem jelenetek tehát – hogy miért nem, arról hosszan lehetne beszélni, itt és most legyen elég annyi, hogy bizonyos dramaturgiai kötöttségektől föltétlenül mentesít ez a misztikumba hajló meghatározás. Nem mondhatni azt sem, hogy Kiss Csaba dramatizálta volna Lev Tolsztoj regényét, sokkal inkább kikölcsonozta tőle a főszereplőt, Annát. Köré írta meg – a regényre, pontosabban a Németh László által készített magyar fordításra erősen támaszkodva – azt a szerelmi történetet, amely lázadásba, végső soron pedig az elkerülhetetlennek látszó öngyilkosságba torkollik. Tolsztoj regényének egyik fontos mondandója, a körültekintően és több szálon, számos figurában (például a Kitty–Levin-vonulatban) elbeszélte társadalmi vetület ebben a mai színpadi adaptációban kevésbé hangsúlyos (és kevésbé is hatna!); itt egy szenvedélyes szerelem fölhorgadása, majd (a férfi, Vronszkij részéről) elcsöndesülése a tragédia oka.

Körülbelül másfél évtizede annak, hogy maga a szenvedély emelődött ki és föl Tolsztoj regényéből egy színpadi adaptációban; a Nagy András által írott *Anna Karenina pályaudvar* masszívabb színműnek tűnik, noha nem kapkodtak utána a színházak. Bár éveken később született belőle egy izgalmas táncszínházi előadás, ez inkább a történet örökérvényűségét és kelendőségét jelzi, mint a darabét. A mai színházi pillanatból visszanevezve úgy tűnik, az annak idején a Radnótiban szép sikerrel bemutatott darab igencsak áll a lábán.

Kiss Csaba műve – ha lehet így fogalmazni – inkább „egyszer használatos” alkotás. Annyira a főszereplőre, Annára és benne a színésznőre, Györgyi Annára van írva és rendezve, hogy tán helyesebb lenne ezen a címen játszani: Györgyi Anna Karenina. Ennek a vezérelvnek vannak pozitívumai – és negatívumai is.

Legfőbb erénye, hogy a színésznő és a regényhősön együttes mély ismerete intenzív színpadi hatást kelt. Györgyi Anna alt hangfekvésű színészetével illik Anna Karenina drámaiságának természetéhez, és futja belőle a tragikus mélységekre is, lévén Györgyi Anna erőteljes tragika, ha a szerep úgy kívánja. A tragikus hatás pedig számtalan árnyalattól tevődik össze; rengeteg olyan színe, hangja és gesztikus megnyilvánulása van, melyek mind „otthon vannak” Györgyi Anna színészetében. Kiss Csaba tehát szinte mérnöki precizitással szállítja számára – íróként és rendezőként – azokat a jeleneteket, amelyekben mindezt meg is mutathatja. A kezdő jelenet – melyben Anna Vronszkij anyjával együtt érkezik meg a pályaudvarra, ahol először találkozik leendő szerelmével – harmóniát sugárzó, magabiztos asszonytól hosszú és színes út vezet a súlyos halálig. Ezen az úton Anna melegséget és szeretetet sugárzó anyja, férje mellett az izgalmat, pezsgést nélkülöző asszony, testvérével szertelen csitri, sógornőjével bátorságot, erőt adó barát(nő), Vronszkij anyjával kritikus és öntudatos, Vronszkijjal pedig a szerelemben személyisége lényegéhez, az öntörvényűséghez visszavagy eltaláló asszony, végül pedig az anakronizmusok hálójából szabadulni nem tudó áldozat. Érdekes: Annában – Györgyi Anna alakításában legalábbis – szikrája sincs a büntudatnak; sem társadalmi, sem magánéleti lelkiismeret-furdalás nem kínozza.

Kiss Csaba drámaíró ugyanakkor nem könnyítette meg Kiss Csaba rendező dolgát: a fölcímkezett jelenetek s a bennük található szerzői utasítások olvasva kézenfekvőek, játszva megmutathatatlanok. Mert ezzel még elbaldogul, ha nehezen is, egy valamirevaló színész: „Beszélt, s elcsodálkozott a természetes, meggyőző hangon, amellyel beszélt; a jól megválasztott szavakon, amelyeket használt.” De ugyan ki tudna teljesíteni egy efféle színi utasítást: „Olyan hibásnak és bűnösnek érezte magát, hogy szinte fizikai megaláztatást érzett, és nem tudott szólalni többet. Vronszkij pedig azt érezte, amit egy gyilkosnak kell éreznie, amikor látja a testet, amit ő fosztott meg az élettől. Ez az élettől megfosztott test a szerelmük volt, szerelmük első korszaka.”

Györgyi Anna (Anna) és
Haás Vander Péter (Vronszkij)





Schiller Kata felvételei

Györgyi Anna, Haás Vander Péter és Kulka János (Karenin)

Persze, értem én, miért volt szüksége Kiss Csaba írónak ezekre a *par excellence* epikus karakterű mondatokra. Olvasva ugyanis darabszerűbb a mű, a „színi utasítások” kikerekítik a történetet, megtámasztják motivációkkal, a lélekben, odabent játszódó reakciókkal, és végső soron segítik a színészt a játékban, az adott érzelemhez leginkább illő gesztusok megtalálásában. Így is faragni, csupaszítani, szegényíteni kellett a regényt, és mivel Kiss Csaba „sorvezetője” ebben a műveletben nem gondolat vagy eszme, esetleg érzelem vagy kapcsolat volt, hanem elsősorban és mindenekfelett a főhős, ez a szükségszerű csupaszítás súlyos áldozatokkal és egyszerűsítéssel járt.

Maradt a végére hat színpadli alak, hat eléggé darabos és olykor eléggé leegyszerűsített karakter, amelyeket egyetlen domináns vonás, valamint az Annához fűződő viszonyuk jellemez. A szereposztás megalkuvásokkal terhelt, az alakítások meglehetősen egyenetlenek, mindazonáltal az előadás a darab – még inkább a regény – ismeretében némi

befogadói közreműködéssel, számos szép pillanattal és néhány remek jelenettel, ha meg nem is teremti, de illúziókeltőn idézi föl Anna Karenina tragikus szenvedélyét.

Mert a Kiss Csaba által megjelenített Anna Kareninához – mint már utaltam rá – Györgyi Anna illik, aki győzi is energiával a szerep fordulatait, az előadás tempóját, ráadásul Zeke Edit neki aztán igazán parádés-elegáns kosztümöket tervezett. Kulka János kiváló Karenin lehetne, ha meg lenne írva – így azonban néhány erőteljes megszólalás, összefoglaló jellegű kinyilatkoztatás jut csak neki. Az már az előadás szerencséje, hogy Kulka szépen kitölti a hiátusokat, és – olykor egészen Dosztojevszkijig hajolva – formátumos alakot kerekít Kareninből.

Az viszont az előadás pechje, hogy riválisát, Anna nagy szerelmét Haás Vander Péter erőtlenül és erőtlennek ábrázolja, anyuka kisfiának, gyöngé bábnak, túl azon, hogy nehezen hihető, hogy Kulka Kareninje mellől Haás Vander Vronszkija elszerez egy nőt. (Megjegyzem, az előadás erre utaló első jelenete, a „megpillantás” hordozta is ezt az irracionális momentumot, de hát a szenvedély nem a ráció mentén zajlik, mint tudjuk...) Vronszkij anyja szerepében Timár Éva még jó néhány lapattal rá is tesz Vronszkij gyöngéségére – harsány, felelőtlen és sznob dámát játszik; a színészno méntségére szól, hogy a figura hiányzik a szerep mögül.

Kerekes József Sztjivájáról akkor is Csehov Ványa bácsija és Kuliginja jutna eszünkbe, ha a szövege nem idézné oly erőteljesen a másik (dráma)szerzőt. De idézi. Bacsa Ildikó Dollyjáról nem jut eszünkbe semmi – ő voltaképpen mozgó, eleven kellék Anna kiegészítésére, már a darabban is, nem csak az előadásban. Anna és Karenin kisfiát, Szerjozsát Benke Kristóf játssza, karakteres kisfiú, sokat segít Györgyi Annának.

A darab dramaturgiai hiányosságait szépen takarja egyfajta darabírói talentum: a „feeling” iránti kétségtelen érzék. Kiss Csabának a hangulat, az atmoszféra, a sodrás megteremtésére rendezői eszközei is vannak. Így aztán elmondható, hogy az előadás nem marad adós az *Anna Karenina* című regény (ismételt) elolvasása utáni vagy fölkeltésével.

LEV TOLSZTOJ-KISS CSABA: ANNA KARENINA (Budapesti Kamaraszínház, Tivoli)

DÍSZLET-JELMEZ: Zeke Edit. ZENESZERZŐ: Tallér Zsófia. DRAMATURG: Deres Péter e. h., Márton Andrea e. h. ASSZISZTENS: Kabódi Szilvia. RENDEZTE: Kiss Csaba.

SZEREPLŐK: Györgyi Anna m. v., Kulka János m. v., Haás Vander Péter, Timár Éva, Kerekes József, Bacsa Ildikó, Benke Kristóf.